

2010:10

Stångby kyrka – utvändig renovering

Antikvarisk kontroll 2005-2006

Cecilia Pantzar & Kristina Nilén

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2010:10

Stångby kyrka

- utvändig renovering

Antikvarisk kontroll 2005-2006
Stångby socken
Lunds kommun
Skåne län

Cecilia Pantzar & Kristina Nilén

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

© 2010 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2010:10
ISSN 1651-0933

Omslagsfoto: Fyrkantiga vattkupor i hörnet mellan absid och kor.
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

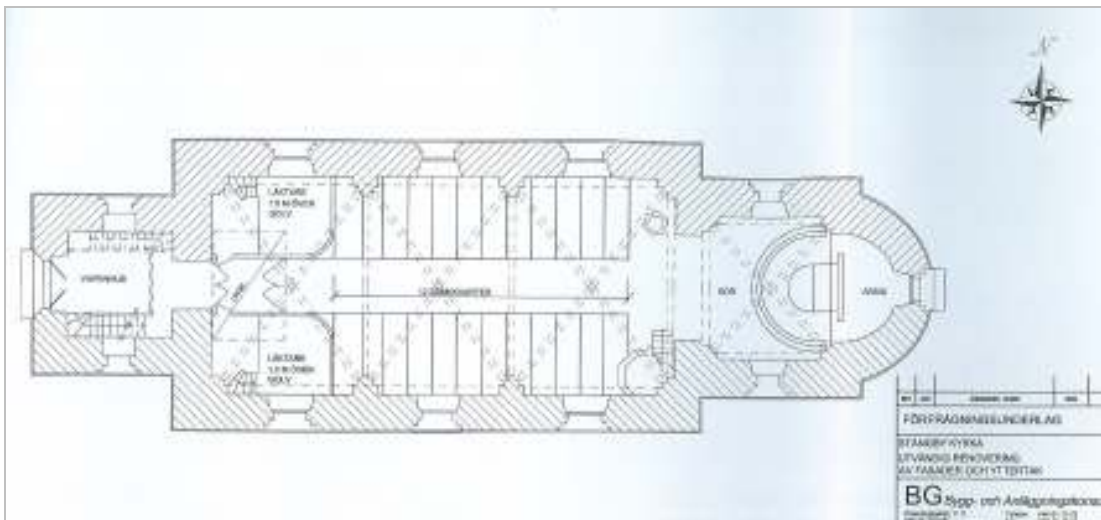
Stångby kyrka – utvändig renovering

Innehåll

Sammanfattning av utförda åtgärder	5
Administrativa uppgifter	5
Byggnadshistorik med relevans för ärendet	6
Utförda åtgärder	7
Tak	7
Reparationer i taklag	7
Invändiga arbeten	15
Plåtarbeten	15
Målning av plåttak	24
Fasader	24
Fönster	25
Avvikelser från arbetshandlingar	25
Iakttagelser under renoveringen	27
Iakttagelser under renoveringen	28
Plåt	28
Absidens vind	30
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder	35
Övriga handlingar med relevans för ärendet	35
Bilaga 1 - Skiss av korets östvägg	36

Lunds kommun i Skåne län.

Plan över Stångby kyrka.

Sammanfattning av utförda åtgärder

Kyrkans samtliga takfall lades om. Arbetet innebar reparationer i taklag, byte av undertakens brädpanel och ny plåtavtäckning. Fasaderna putslagades och kalkavfärgades. Fönster och dörrar målades. Gångbryggor och ny armatur anordnades på långhusets vind. Tornet kompletterades invändigt med vilplan och stegar.

Administrativa uppgifter

Objekt	Stångby kyrka
Socken	Stångby
Kommun	Lund
Arbetshandlingar	2005-04-25, BG Bygg- och Anläggningskonsult AB
Länsstyrelsens beslut	2005-07-04, dnr 433-41179-04
Vårt diarienumr	L12.30-514-02 sn 1355
Byggherre/beställare	Lunds kyrkliga samfällighet
Projektledare	BG Bygg- och Anläggningskonsult AB, from bm 2 Epcon KPA Konsult AB
Generalentreprenör	Peab Sverige AB
Underentreprenörer	AB Lödde Plåt Lyngby Måleri Interoc Fasad Dalby Elektriska AB
Antikvarisk kontrollant	Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne genom Cecilia Pantzar och Kristina Nilén
Byggnadstid	Augusti 2005 - 2006
Kyrkoantikvarisk ersättning	-
Kyrkobyggnadsbidrag	-
Slutbesiktning	2006-08-18

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Kyrkan är i grunden medeltida och bestod ursprungligen av absid, kor och långhus. Under medeltiden byggdes ett vapenhus i söder, som sedermera revs 1843. Kyrkan har även haft en tillbyggnad i norr samt ett mindre klocktorn med spira över koret. Koröverbyggnaden finns omnämnd i en beskrivning från 1843.

Dagens exteriör präglas främst av den stora ombyggnad som genomfördes efter ritningar av J F Åbom, 1869-70. Det västliga tornet uppfördes och långhusets murar förhöjdes. Sannolikt härstammar befintliga taklag över kor och långhus från denna tid. Samtliga fönster i kor och långhus förstörades och en dörröppning togs upp i absiden.

Kyrkans takmaterial har skiftat genom tiderna. Rester efter skiffer på kyrkans vind och en mängd spikhål i undertakens brädpanel vittnar om att takfallen tidigare varit avtäckta med skiffer. Sannolikt lades skiffer i samband med ombyggnaden 1870. Absiden täcktes aldrig med skiffer utan var istället belagd med blyplåt. Eventuellt utgjorde blyplåt det takmaterial som föregick skiffertaken. Skiffertaken skall enligt arkivhandlingar ha varit tekniskt dåliga redan efter cirka 30 år och byttes 1901 mot galvaniserad stålplåt. 1918 byttes även absidens blytak ut mot galvaniserad stålplåt. I en skrivelse från 1926 omtalas plåtbeklädnad i form av galvaniserad plåt i stålgrå färg som fläckvis mörknat. Medgivande till målning av taken gavs av Kungliga byggnadsstyrelsen med en inrådan om att svart färg vore lämplig. Vald kulör bekräftades aldrig i skrift, men ett flygfoto från omkring 1935 visar att taken åtminstone vid denna tid var av en betydligt ljusare nyans.

1953 utsattes kyrkan för stormskador, framförallt knutna till tornet. Spirans krönkors föll ner och kyrkans plåttak skadades på ett par ställen. Tornet kröntes åter med ett nytt smideskors formgivet av Eiler Graebe.

1975 utfördes en utvändig renovering som innebar omfattande putsarbeten, översyn av avvattning samt målning av plåtdetaljer. Skorstenen revs och ersattes av ventilationshuvar i plåt, som målades i samma kulör som omgivande plåttak. 1986 målades taken över absid, kor och långhus. Torntaket målades kort därefter, 1991.

I samband med en tidigare ansökan om takomläggning 2003 utfördes en plåtanalys med syftet att utröna plåttakens ålder. Plåtens egenskaper visade att långhuset troligen blivit delvis omlagt någon gång mellan 1920-50-talet. Kortaket konstaterades vara av äldre slag och härstammar sannolikt från omläggningen 1901. De fyrkantiga vattkuporna är av ålderdomlig typ och sannolikt ursprungliga med plåttaket. Sammantaget ger varken plåtanalys eller arkivmaterial ett entydigt svar kring plåttakens historia. Den utförda omläggningen har inte heller kunnat ge klarhet i huruvida plåttaken blivit omlagda i sin helhet under 1900-talet.

Utförda åtgärder

Tak

Plåttaken var i dålig kondition med läckande falsar, bristande infästningar och rostangrepp. Skivtäckningen var lagd direkt på undertakens brädpanel som trots gedigna brädor delvis tagit skada av fuktgenomträngning och insektsangrepp. Anslutande taklag hade smärre skador i sparrar och bindbjälkar på långhus och kor samt mer utbredda skador över torn och absid.

Plåttaken revs tillsammans med undertakens brädning. Rötskadade delar i taklagen reparerades med sågad furu. Vid byte lades papp mellan mur och trä. Samtliga delar i taklaget behandlades med Boracol. Ny brädning lades och täcktes med papp före slutlig avtäckning med skivplåtar av galvaniserad plåt.

Reparationer i taklag

På långhuset reparerades ett flertal sparrar och stickbjälkar. Över koret lagades två sparrar, en i nord och en i syd samt två hanband.

I tornets taklag förekom rötskador både nedtill i anslutning till murkrönet samt upptill i tornspirans överdel. En rad bjälkar byttes ut i sin helhet och flera stolpar och sparrar lagades. Bjälklaget nedtill var inmurat i tegelmurverket och hade på grund av inkapslad fukt blivit mycket rötskadat. Nordsidan hade klarat sig bäst och undgick reparation. På övriga sidor byttes remstycken och flera stickbjälkar. Stolpar och sparrar lagades genom halvning med förstärkning av bultar och smidda järnband. För att undvika att samma skador återkommer återställdes anslutande murverk med väl tilltagen luftspalt och mellanliggande papp.

Kupornas krönlistor var så pass anfrätta att de inte ansågs fungera fullgott som underlag för plåten. Nya lister tillverkades med utgångspunkt från förlagan. En äldre krönlist togs tillvara.

I spirans rötskadade överdel skarvades både hjärtstolpens åttakantiga överdel och anslutande sparrar. Hjärtstolpen lagades halvt i halvt med stödgivande klämjärn av plattstål. Likaledes halvade sparrar förankrades till hjärtstolpen med fransk bult. Torntaklaget försågs slutligen med rötskyddande inborrade impelstavar.

På absiden var både undertak och taklag mycket rötskadade. Brädningen av solfjäderform var angripen av skadedjur. Likaså sparrverk, stödben och stickbjälkar. Taklaget var utfört i bilad furu undantaget remstycke och hanband som var av bilad ek, troligtvis medeltida. Remstycket kunde bibehållas medan övriga delar byttes ut och ersattes av bandsågad furu med samma konstruktiva utförande som tidigare. För att bevara absidens rundade form lades brädningen enligt samma princip som tidigare, med stående ospontad, kilsågad furuplank.

Absidens undertak före byte.

Absidens taklag och undertak före byte åt syd respektive nord.

Absidens taklag åt nord respektive syd efter omläggning.

Absidens taklag och undertak efter byte.

Tv. Långhusets södra takfall under pågående reparation av rötskador i taklag. Th. Lagad takstol med iskarvad sparre och stickbjälke.

Tv. Lagning av långhusets södra taklag. Byte av stickbjälke och lagning av sparre. Mellan murverk och nytt virke lades papp. Th. Korets sydliga taklag blottat i samband med byte av undertak. Detalj av anslutning mellan banband och sparre.

Tv. Reparerad bjälke och sparre i långhusets sydöstra taklag. Th. Långhusets undertak byts ut.

Tv. Korets norra sida med inmurad sparre österut som undgick reparation. Th. Motsvarande sparre i söder efter lagning.

Tornspirans undertak före byte.

Tornets sydvästra hörn invändigt respektive utvändigt efter att rötskadade stolpar avlägsnats ur murverket.

Reparation av tornets nedre taklag. Lägg märke till rötskadad stolpe till höger i bild. Th. Tornspirans nedre bjälklag efter byte. Anslutande tegelmurverk är återställt och putsat.

Tornets bjälklag mot murkrön före respektive efter byte.

Tornspirans nedre taklag efter lagning. Anslutande tegelmurverk är återställt och putsat.

Tv. Tornkupa med krönlist före byte. Th. Tornkupa med plåtklädd dörr sedd från tornvinden före reparation.

Tornspirans topp med omfattande rötskador både i hjärtstolpe och kröndecor.

Tornspirans topp med ny inklädnad av krönvulster.

Invändiga arbeten

För att möjliggöra och underlätta framtida inspektion av tornets konstruktionsdelar har kompletteringar gjorts med nya stegar, plattformar, handledare, ledljus etc. Stegarna är av lättmetall, plattformarna utgörs av glesst lagda plankor, för att förbättra luftcirkulationen.

Även vind över kor respektive långhus har kompletterats med gångbroar och ledstänger samt belysning.

Långhusets vind efter kompletteringar med gångbroar, ledstänger och prydliga installationer för belysning.

Plåtarbeten

De nya spontade undertaken av furu avtäcktes med papp. Luftning anordnades utmed takfoten genom att lyfta panelens nedre del med tråkilar. På så vis skapades en springa mellan fasadens övre listverk och takutsprånget. Luftspalten utmed takfoten tätades med rostfritt nät. Takfoten var sedan tidigare svagt knäckt med tråkilar. Med luftningen krävdes en något mer markant förhöjning och för att undvika en drastisk övergång förlades utvinklingen omkring en halv meter upp i takfallet. En övre luftning för utlopp anordnades i plåttaket som små halvrunda kåpor. Fem per takfall på långhuset, två per fall på koret, fem på tornet. Luftning över absiden anordnades överst i takspetsen under en nätt kåpa.

Ny plåtavtäckning följde så långt det var möjligt det tidigare takets utformning. Lågdelnas skivtäckning utfördes återigen med enkelfals medan torntaken dubbelfalsades. Övergången till dubbelfals motiverades med tornspirans utsatta läge. Befintligt skivformat bibehölls, 560 x 1200 mm och skivorna försköts till en

tredjedel. Takfoten utfördes rak som tidigare, men på grund av för snålt tilltaget takutsprång kompletterades ytterkanten med en diskret extra list i efterhand. Fotrännan utformades som tidigare med något rundad siluett, men rännkrokarna av dubbelvikt plåt ersattes av mer beständiga smidda krokar. Utkastarna som tidigare endast var inskjutna under fotplåten lödades istället. Hängskivorna utformades som tidigare med enkelt uppvik. Ståndskivorna utfördes åter med anslutande putskant, men med en något högre genomsnittshöjd på 130 mm. Tidigare medelhöjd 100 mm mellan långhus/torn och 50 mm mellan kor/långhus, absid/kor. Samtliga vattkuper uppvisade långt gånget slitage på avrinningsytorna. Flertalet var utförda i zink, enstaka var utbytta mot galvad plåt av betydligt sämre plåthantverk. Samtliga byttes mot nya av zink som tillverkades med de äldsta av zink som förlagor. Äldre zinkkuper tillvaratogs och förvaras på kyrkans vind. Anslutande stuprör utfördes som tidigare i galvaniserad plåt med skarpa böjar.

På tornet krävdes mindre förändringar i anslutning till luckorna för att förbättra avrinningen. Luckornas takfall kompletterades med rännदार. Nedtill var övergången mellan lucka och takfall utfört med klippt genomspikad plåt, vilket gav en mer rak siluett än den som är följden av en falsad övergång. Vid falsningen av dessa övergångar eftersträvades ändå en rak linje.

Kupornas övre listverk utfördes av misstag med en list mindre än tidigare. I samband med byte av de rötskadade krönlisterna återskapades inte anslutande takutsprång, utan takfallet utfördes i liv med krönlisten. Därmed försvann en utkragande list. Misstaget uppdagades först vid besiktning av plåtarbetet. En korrigering var i detta skede inte tänkbar, då det hade inneburit ett alltför stort merarbete, med inverkan på omgivande plåtavtäckning. Tornluckorna har utgjort en av spirans stora svagheter när det gäller inträngande vatten. Eftersom luckorna inte längre har någon uttalad funktion gjordes bedömningen att luckorna kunde förseglas. Tornfasadens övre luckor åtgärdades också avseende läckage, men kompletterades istället med diskret utformad vattenavvisande plåtlist utmed luckans yttre kant. Tornspirans utkragande spets kompletterades med dropplista.

Absidtaget var belagt med en skivtäckning av udda utförande indelad i fyra tårtbitar. Uppdelningen innebar att falsarna på flera ställen var särskilt utsatta för onödigt vattenpåslag. Taktäckningen dokumenterades före rivning och ersattes med en tekniskt bättre och mer traditionell avtäckning i solfjädermönster. Avsteg från befintlig detaljutformning diskuterades noga före beslut och grundar sig på en strävan om att förbättra tekniska svagheter i den tidigare plåtavtäckningen.

Listavtäckning på långhusets västfasad utfördes med nedknäckt ytterkant istället för rak. Motivet till detta var avrinningsteknisk. Avsteget har en viss inverkan på underliggande listverk men påverkar inte nämnvärt fasadens helhetsuttryck, då listan endast finns representerad på två ställen.

Långhusets takfönster, två per takfall, ersattes av nya med likartad utformning i plåt, precis som tidigare. Befintliga gångjärn återanvänds tillsammans med ett handsmitt uppställningsjärn. Övriga tre uppställningsjärn ersattes av nya utförda i plattjärn.

Ny lättmetallkonstruktion monterades i tornet och nya gångbryggor och plattformar av trä anordnades på vind över både långhus och torn.

Krönkors och småkors rengjordes, galvades och målades. Galvningen av småkorsen blev bristfällig och kompletterades med alternativ behandling bestående sprutförzinkning. Krönkorset förankrades till den iskarvade hjärtstolpen med en galvad styrplatta. Korsen på takfallets kupor infästes utanpå som tidigare, men med mellanlägg av bly. Tre fästen för åskledare svetsades fast på krönkorset.

Kyrkan från sydöst respektive nordöst före restaurering.

Tv. Tornspiran från söder före restaurering. Th. Långhustakets sydvästra del före. Den omlagda delen är en temporär täckning utförd i samband med besiktning av tak och taklag inför restaureringen.

Tv. Långhusets sydvästra gavel med hängskiva och listplåt före. Th. Övergång mellan kor och långhus i söder före.

Tv. Övergång mellan absid och kor i söder före. Th. Absidetakets från sydöst före.

Tv. Takfot långhusets södra sida före. Th. Absidetakets nedre del och fotränna från nord före.

Tv. Takfönster i långhusets norra takfall före. Th. Skivplåt och fotränna på korets södra takfall före.

Tv. Korets norra takfall före omläggning. Th. Övergång mellan kor och absid norrut före.

Tv. Anslutning av vattkypor mellan kor och absid på södra norra sidan före byte. Notera även absidens nätta takfot och svagt rundade fotränna. Th. Stuprörskastare på absidens norra sida före.

Tv. Korets östra gavel norrut. Absiden ansluter till gavelväggen med en nätt ståndskeiva. Sprickan som löper över väggen syntes även inifrån och är en äldre sättningskada. Th. Absidataket norrut före omläggning.

Tornspirans krönkors och anslutning till spira före reparation.

Tv. Tornspirans krön efter avtäckning av plåt. Pappen vittnar om att krönet blivit reparerat tidigare, troligen i samband med ommålningen 1990. Mitten: Krönkorsets infästning före. Th. Krönkorsets nya infästning med bottenplatta och beslag.

Tornkupa åt väster före.

Listverk på tornkupa före.

Tv. Listverk på tornkupa före. Tb. Tornbuvens nedre takfall före.

Tv. Plåtläggning pågår på långhusets sydsida. Th. Detalj av långhusets västra listavtäckning före byte.

Tv. Ny fotränna, hängskiva på långhusets nordsida. Th. Detalj av långhusets västra listavtäckning efter byte. Pustanslutning ej färdigställd.

Tornkupa efter.

Hängränna och utkastare på torn efter.

Tornspira med luftning efter omläggning.

Tornspirans krön efter omläggning.

Tornhuvens nedre takfall med ny plåtavtäckning.

Målning av plåttak

Beckers plåttakfärg saluförs endast i en grå kulör, NCS S3502-Y. För att upprätthålla Beckers garantikrav medgavs inte heller en kulörförändring i efterhand. Med dessa givna fakta föll valet på den enda grå som stod till buds. Kulören var något gulare än den äldsta grå kulör som kunde skönjas på befintlig avtäckning. Plåt ytorna ströks tre gånger med takfärgen. I enlighet med Beckers givna instruktioner utfördes inte grundmålning med rostskydd. Vid prov på färgens hållfasthet konstaterades bristande infästning. Färgens status kommer att stå under bevakning hela garantitiden.

Fasader

Vid projekteringen konstaterades att befintlig avfärgning (från 1975) utförts med kalkfärg, något som även bekräftades i tunnslipanalys utförd av Målarkalk AB. Missfärgningar med algangrepp förkom framförallt på tornets fasadytor. Lokala putsskador i begränsad omfattning, t ex i anslutning till sockel och öppningar.

Inledningsvis behandlades fasaderna med algbekämpningsmedel Stafiflex Quat. Därefter rengjordes fasaderna genom högtryckstvätt. Större sprickor och enstaka bompartier högs upp för hand. Sprickbildningen var främst knuten till omfattningar och äldre igensatta öppningar. Befintlig spritputs utgörs av ett Kc-bruk av mycket hård karaktär. Lagningar utfördes med hydrauliskt kalkbruk, Jurakalk och Kulekalk i olika blandningsförhållanden, från Målarkalk AB. Ytputs gjordes med Kulekalk 1:3, utförande lika befintlig stänkputs respektive slätputs.

Efter putslagning avfärgades kyrkan med traditionell kalkfärg, Hammarkalk från Målarkalk AB. Problem med vidhäftning kunde dock snart konstateras, bl a i form av gula fläckar där kalken inte alls fäste. Dessutom gjordes avsteg från upprättade handlingar då man för att uppnå bättre täckning försökte med inblandning av dolomitmjöl respektive Sandkalk. Efter diverse utredning konstaterades att problem uppstått till följd av bristande hantverkskunnighet, bl a har fel verktyg använts vid påstrykning. För att åtgärda problemen med dålig vidhäftning och täckning av topparna upprättades följande arbetsbeskrivning:

1. kalkade ytor som inte har vidhäftning mot underlaget borstas till fast sugande underlag;
2. 1 omgång kalkvatten
3. 2-3 kalkstrykningar med mjuk borste, minst 1 dygn mellan strykningarna
4. fixering med kalkvatten.

Efter ytterligare några strykningar utöver de föreskrivna, uppnåddes fullgod täckning.

Sockel skulle enligt beslut målas grå enligt önskemål från beställare, föreskriven färgtyp Sandkalk. Detta ändrades dock utan samråd till silikatfärg, fabrikat Tikurilla, NCS 3502-Y.

Fönster

Gjutjärnsfönster och järndetaljer rengjordes från färgrester och korrosion. Samtliga ytor grundfärgades med järnmönja före målning med svart linoljefärg, Ottossons färgmakeri. Trasiga glasrutor byttes mot nytt blåst alternativt valsat glas.

Avvikelser från arbetshandlingar

- En större andel virke än vad som beräknats byttes i torn och absid.
- Nytt virke i taklagen bearbetades inte som befintligt, såg istället för bila.
- Absidens skivtäckning utfördes solfjäderformad istället för som tidigare i fyra tårtbitar.
- Sockeln målades med silikatfärg i stället för Sandkalk. Grå i stället för vit, efter gemensamt beslut.
- Vid kalkavfärgning användes först inblandning av dolomitmjöl respektive Sandkalk för att förbättra täckningsgraden. Vid kompletterande avfärgning borstades en del av detta bort. Avslutande skikt gjordes med ren kalkfärg.

Stångby kyrka efter renovering 2005-2006. Fasad åt norr.

Stångby kyrka sedd från sydöst efter renovering 2005-2006.

Tornet på Stångby kyrka efter utvändig renovering 2005-2006.

Avvattning i hörnet mellan kor och absid.

Avslutning stuprör. Sockeln är målats grå.

Nymålat fönster i koret.

Nymålat fönster i långhus.

lakttagelser under renoveringen

Plåt

Befintlig plåtavtäckning daterar sig med utgångspunkt från plåtanalyser från 1920-30-talet. Plåtdetaljernas utformning är på flera punkter ålderdomlig och antyder att det rör sig om ett betydligt äldre tak. Det faktum att många detaljer är utförda på ett hantverksmässigt undermåligt sätt kan i kombination med de ålderdomliga lösningarna eventuellt vittna om att arbetet utfördes av en äldre hantverkare. På flera punkter framträder spariver både i form av material och arbetstid. Absidens udda plåtmönster var exempelvis tidsbesparande i jämförelse med klassisk solfjäderform, men betydligt sämre när det gäller vattenavrinning. Hängskivorna var försedda med enkelt uppvik och spikade genom plåten. Enkla uppvik anknyter till en äldre tradition, likaså enkel ståndfals, rakt takutsprång, fotrännor med plåtkrokar, takfönster av plåt, listverk utan dropplister, låga ståndskivor.

Plåttaken över långhus, kor och absid var sannolikt utförda vid ett och samma tillfälle. Utförandet överensstämde på flera viktiga punkter. Skivtäckningen var på samtliga delar utförd med skivplåtar av ungefär samma storlek, 520-535 x 1135 mm. Skivplåtarna var förskjutna med en tredjedel och sammanfogade genom enkelfals. Fotrännorna (110 mm höga) var svagt rundade och infästa med rännkrokar av dubbelvikt plåt. Samma typ av rännkrokar förekom på samtliga tre byggnadsdelar. Anslutningar mellan fotrännor och vattkupor var endast inskjuten under plåtavtäckningen utan omvik.

Långhus, kor: 1135 - 520-535 (klippmått 1250x600)

Torn: 1140 x 540

Vattkupor var ursprungligen utförda i zink. Flera hade senare blivit utbytta mot likartade i galvad plåt med betydligt sämre tekniskt utförande. Zinkkuporna här-
rör eventuellt från en tidigare taktäckning, ev skiffertaken.

Stämplat på plåt :

Skivplåt – Stockholm

1a No 7289

50-211 Kg

Karlshamns, Kallinge

På Stockholms galvaniseringsfabrik utfördes galvanisering av skivplåtar. Stämpling gjordes i efterhand. Galvanisering av bandplåtar utfördes direkt på stålverk. I Kallinge pågick galvanisering fram till 1960, då Domänverkets järnverk tog över Kallinge.

Undertakens brädpanel bestod av ramsågade, ospontade grova furuplank med måtten 1-1,5 x 7-8 tum. Brädningen var till viss del fuktskadad och insektsangripen men för övrigt i gott skick. Bytet gjordes främst med anledning av den spikmatta som kvarstod efter takens inledande skiffertäckning. På vinden finns en mängd bevarade skifferplattor av både röd och svart kulör, vilket antyder att taket varit mönsterlagda.

Tornspirans sparrar är av bilad fur med numrering I-VIII. Brädningen var ramsågad ospontad fur. Sammanfogning halvt i halvt och spikade anslutningar med smidd spik. I tornspirans taklag påträffades ett flertal inskriptioner. Den mest välgjorda återfanns på hjärtstockens övre del. Anders Pehrson hade konstfullt karvat in sitt namn, i den handbilade, åttakantiga ekstolpen. Årtal saknades men den härstammar sannolikt från tornets uppförande 1870. Åtgärder i tornspiran har därefter avsatt spår med både hantverkarnas namn och årtal.

Ristningar i tornets överdel på sparrar:

Bengt Leif Lagade tornet mars 1990

Björn Börje Körde Kranen 160 ton Kranexpressen

1901 Olof Svensson Plåtslagare

Malmö

G Olsson Plåtslagare lund 26/6 1953

Myrberg Plåtslagare

1/7 1975

Ristningar på stolpar och sparrar i höjd med tornets murkrön:

1934, 1943, 1953, 1975

Leif Plåtis 1974 Malmö

Absidens vind

Vid avtäckandet av absidtakets framkom en välbevarad tidning, Snällposten från 1868 (Sydsvenska Dagbladets föregångare). Ett årtal som stämmer väl med den stora ombyggnad som genomfördes 1869-70. Tapetfynd på vinden tillsammans med undertakets utformning vittnar emellertid om att tidningen har fått ligga kvar vid åtminstone ett byte av undertaket. Befintligt undertak hade inga spår av infästningar från en äldre avtäckning. Skriftliga källor redovisar att absidens tak förnyades 1901. Plåttaket kan enligt de plåtanalyser som gjorts inte vara äldre än 1920. Detta antyder att absidens plåttak har förnyats ytterligare en gång sedan 1901.

I samband med att absidens undertak avlägsnades gavs möjlighet att undersöka absidens vind. Absidmurens överdel var ommurad upp till i samband med öppnandet av östdörren. Vid samma tillfälle gjordes även ingrepp i absidens hjälmvalv. Östra delen av valvets övre rundning var delvis borthuggen. I kvarvarande murverk syntes avtryck efter borttagna stenar. Orörda delar av valvet täcktes med avjämnat kalkbruk. I den upphuggna delen framträdde en blandning av tuktad sandsten, naturlig och tuktad gråsten, tegelbrockor och löst fett kalkbruk. Stenhuggare Mats Johansson bedömde stenen som Höörsandsten av medelhård typ. Samma stensort återkom även i nedre delen av den anslutande oputsade kormuren. Murverket var lagt i relativt jämna skift med både tuktade och väl bearbetade sandstenar. Bearbetade stenar hade antingen snedhuggen eller pikhuggen yta. Ytfogarna av gulbeige kalkbruk är brett utstrukna med textilsår i ytan. Under framträder ett äldre, sannolikt medeltida kalkbruk, som är hårt, vitt och homogent. Fogbruksprover togs av både ytfog och ursprungsfog. Sandstensmurverket är tydligt uppbrutet utmed sidorna i nord och syd samt sannolikt demonterat upp till längs med det övre avslutande skiftet. Skifthöjden varierar mellan 20-25 cm.

Övriga gavelröstet var murat med tegel av olika slag och utan fogstrykning. Tegelmaterialet var en blandning av återanvänt rött tegel av formatet 25 x 12 x 7,5 cm och maskintillverkat gult och flammig gulrött tegel av formatet 25 x 12,5 x 6,5 cm. En tegelsten täcktes av vit kalkfärg och fragment av rött kalkmåleri, 26 x 13 x 8,5 cm. De från absidsidan utpysande tegelfogarna av kc-haltigt gråaktigt bruk visar att tegelmurverket är uppmurat från korvinden.

Taklagets murrem av ek följer absidens runda form med skarvar halvt i halvt utan spår efter tappar, dymlingar eller annan förankring. Remmen av ek mäter en bredd på 7 tum och en höjd på 5 tum.

Tr. Hängskiva och listantäckning på långhusets nordvästra gavelparti. Th. Vattkupa och anslutande bängränna.

Tr. Vattkupa och anslutande fotränna. Th. Fotränna med rännkrok av dubbelvikt plåt.

Tr. Hängskiva på långhusets nordöstra gavel. Th. Ståndskiva utmed tornets norra fasad.

Tv. På tornspirans plåtantäckta krön upptäcktes en äldre bevarad zinkplåt under befintlig galvad plåtantäckning. Th. Absidens taklagstopp före byte.

Tv. Absidmurens östra krön, ommurat i samband med att östdörren togs upp. Th. Absidevinden norrut med uppbrutet absidvalv till höger i bild.

Tv. Provblästrad sockel av Höörsandsten utmed långhusets nordvästra del. Th. Överdelen av tornspirans hjärtstolpe med inristat namn, tillvaratogs av församlingen.

Apsidvindens murverk södra delen tv och mittdelen ovan hjälmvalvets krön th. Notera gränsen mellan sandsten och tegelmurverk

Tv. Apsidvindens murverk norrut. Th. Detalj av uppbruten del i söder, där sandstensmurverk möter tegelmurverk i en oregelbunden övergång.

Tv. Detalj av apsidvindens västra tegelmurverk med återamvänd tegelsten täckt av kalkmåleri. Har sannolikt ingått i den medeltida kyrkans interiör. Th. Apsidvindens östra mur med uppbuggning i hjälmvalvet som utfördes när östdörren togs upp.

Detalj av uppbyggning i absidens valv. Här syns antryck i fyllningen efter bortplockade stenar.

Långhusets undertak, ramsågad brädpanel med massor av spik efter tidigare skeffertäckning

Gångjärn för luckorna i tornhuvens kupor.

Törntaklaget i samband med byte av undertak. Ett gediget trähantverk från 1870 att beundra.

Taktagna stämplor på långhusets plåt.

Taktagna stämplor på långhusets plåt.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Arbetet har utförts med god hänsyn till kyrkans kulturhistoriska värden. Åtgärderna utfördes med enstaka undantag enligt gällande handlingar. Slutlig utformning av plåt detaljer beslutades i samråd mellan berörda parter. I allmänhet eftersträvades ett återskapande av befintligt utförande. Avsteg utfördes i de fall befintliga lösningar var tekniskt svaga eller rent hantverksmässigt dåliga. Den nya plåtavtäckningen innebar bland annat en övergång från enkel till dubbel ståndfals på tornspiran, införande av luftning i samtliga takfall samt försegling av tornkupornas luckor. Dessa förändringar hade som huvudsyfte att förbättra takens tekniska kvaliteter och hållbarhet. Nya plattformar i tornet har bidragit till förbättrad arbetsmiljö och säkerhet, vilket är en förutsättning för regelbunden besiktning.

Problemen som uppstod i samband med kalkavfärgningen av fasaderna hade kunnat undvikas genom större hantverksskunnighet rörande metod, material och lämpliga verktyg.

Övriga handlingar med relevans för ärendet

Byggmötesprotokoll 1-8

Regionmuseets rapportserie 2010

Kulturmiljö

1. Vä 2:107, Vä sn, FU, Anders Edring, 2009
2. Villa Petterssons trädgård – en restaurering, Svalöv sn, AK, Anna Rabow, 2008
3. Marsvinsholms slott – renovering av balustrader, Balkåkra sn, AK, Kristina Nilén, 2008
4. Gravfältet i Färlöv, Färlövs sn, FU + UN, Tony Björk, 1995 – 2005
5. Glimmebodagården – taktäckning, Brösarps sn, AK, Emelie Petersson, 2009
6. Gylstorp. Medeltida odlingslämningar i Visseltofta sn, FU, Tony Björk & Brita Tronde, 2009
7. Väsby kyrka. Bland taklagare och takläggare, Väsby sn, AK, Petter Jansson, 2009
8. Odysse längs Skånes kuster. Kust och Historia i Skåne. Bertil Helgesson, 2010
9. Övedskloster – restaurering av terrassmuren, Öved sn, AK, Kristina Nilén, 2007-2008
10. Stångby kyrka – utvändig renovering, Stångby sn, AK, Cecilia Pantzar & Kristina Nilén, 2005-2006

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

